

Univerzita Komenského v Bratislave
Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta

ThLic. Matej Pinkas

Autoreferát dizertačnej práce

Gnóza v súčasnej popkultúre

na získanie **akademického titulu „doktor“**

v študijnom odbore doktorandského štúdia: **katolícka teológia**

študijný program: **katolícka teológia**

BRATISLAVA 2018

Dizertačná práca bola vypracovaná v dennej forme doktorandského štúdia na Univerzite Komenského v Bratislave, Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte.

Predkladateľ: **ThLic. Matej Pinkas**
RKCMBF
Univerzita Komenského v Bratislave

Školiteľ: **ThDr. Stanislav Stohl, PhD.**
RKCMBF UK v Bratislave

Oponenti: **prof. ThDr. Ladislav Csontos, PhD.**
Teologická fakulta TU v Bratislave

doc. ThDr. Ľubomír Hlad, PhD.
RKCMBF UK v Bratislave

doc. ThDr. PaedDr. Róbert Sarka, PhD.
Pedagogická fakulta KU v Ružomberku

Autoreferát bol rozoslaný: 26.07.2018

Obhajoba dizertačnej práce sa koná **28.8.2018 o 9.30**
pred komisiou pre obhajobu dizertačnej práce v študijnom programe
doktorandského štúdia katolícka teológia, vymenovanou dekanom
fakulty dňa 25.07.2018
pre študijný odbor katolícka teológia
na Univerzite Komenského v Bratislave, Rímskokatolíckej
cyrilometodskej bohosloveckej fakulte.

Vladimír Thurzo
dekan RKCMBF U,K
Kapitulská26, Bratislava

Kresťanstvo od svojho zrodu čelí prakticky neustále rozličným heretickým prúdov a náukám, ktoré sponchybňujú Kristovo Božstvo alebo jeho človečenstvo, deformujú náuku o človeku a o jeho spáse a pod. V prvých storočiach kresťanstva sa veľmi rozšíril veľmi silný a nebezpečný fenomén známy ako *gnóza* či *gnosticismus*. Hoci bol ako taký starší, naplno sa rozvinul až napojením sa na kresťanstvo a jeho vieroučný rámec, v ktorom našli jednotlivé gnostické smery množstvo materiálu a pevné základy, o ktoré sa mohli pri vytváraní vlastného učenia opierať. Vďaka tomu sa rýchlosťou porovnateľnou so šírením kresťanstva udomácnila prakticky v celom Stredomorí a následne sa v rozličných podobách objavoval naprieč dejinami až po súčasnosť. Jedným zo spôsobov, ako ľahko preniká do povedomia najmä mladých ľudí, je prostredníctvom diel populárnej kultúry. Pri mnohých knihách či filmoch sú gnostické idey podané tak pútavo, že si ich čitateľ či divák ani nevšimne a nezamýšľa sa nad nimi. Vizualna či fantazijná stránka víťazí nad racionálnym uvažovaním o obsahu a pozadí diela.

Cieľom mojej práce bolo na základe oboznámenia sa s pozadím a hlavnými prejavmi gnosticizmu a jeho najvýznamnejšími predstaviteľmi v dejinách od kresťanského staroveku až po súčasnosť posúdiť a poukázať na gnostické prejavy v niektorých v našich končinách dostupných a veľmi obľúbených dielach populárnej kultúry. Vychádzajúc z analýzy konkrétnych diel literatúry, kinematografie, televíznych seriálov a následnej komparácie ich základných myšlienkových línií s charakteristickými prvkami gnosticizmu som sa pokúsil o syntézu poznatkov o spôsobe, akým je gnóza prítomná v popkultúre 21. storočia (ako s podáva širokému publiku, ktoré jej prvky sú dominantné a ktoré sú na ústupe, a pod.).

Z hľadiska členenia je dizertačná práca rozdelená do piatich na seba nadväzujúcich kapitol.

Prvá kapitola obsahuje definície najzákladnejších pojmov.

Druhá kapitola predstavuje základný rámec gnosticizmu z hľadiska historického a obsahového.

Tretia kapitola je zameraná na najvýznamnejšie gnostické smery a osobnosti v období staroveku.

Stredoveké, novoveké a modrené formy gnosticizmu sú témou štvrtej kapitoly.

V Piatej kapitole prakticky aplikujem získané teoretické poznatky na jednotlivých, na Slovensku dostupných a obľúbených, popkultúrnych dielach v troch základných kategóriách:

1. beletria žánru fantasy (Philip K. Dick, Terry Pratchett, Cassandra Clare);
2. komiksy *Lucifer* a *Preacher* a ich seriálové adaptácie;
3. vybrané diela kinematografie (*Dark City*, *The Truman Show*, *The Thirteenth Floor*, *Matrix Trilogy*, *Oblivion* a *Mary Magdalene*).

O aktuálnosti témy svedčí aj fakt, že v uplynulých mesiacoch sa otázke gnosticizmu venovala Kongregácia pre náuku viery v liste *Placuit Deo* a pápež František v apoštolskej exhortácii o povolani k svätosti v súčasnom svete *Gaudete et exultate*. Na druhej strane, v prípade väčšiny vybraných diel neexistuje na Slovensku žiadna práca zameraná na ich vzťah ku gnóze.

Základným problémom pri skúmaní gnosticizmu je fakt, že nikdy v staroveku nejstvovala žiadna jednotná „gnostická cirkev“, ktorá by mala jasne definovanú vieroučnú líniu. Jednotlivé gnostické zoskupenia sa preto neraz diametrálne odlišovali v jednej otázke, kým v inej zastávali totožný názor. Základnými vlastnosťami náuky, o ktorej môžeme hovoriť ako o gnostickej, sú predovšetkým:

- dominantné postavenie zjaveného poznania *gnōsis*, ktoré ako jediné prináša človeku spásu;
- dualizmus *dobry duch vs. zlá matéria (telo)*;
- *Najvyšší Boh* je absolútne transcendentný a nepoznatel'ný;
- stvoriteľ'om nedokonalého, zlého sveta je *Demiurg*;
- vznik sveta opisuje zložitý kozmogonický mýtus;

Okrem toho boli bežnou súčasťou gnostického učenia aj delenie ľudí na tri kategórie, príslušnosť ku ktorým priamo ovplyvňovala posmrtný osud človeka, doketizmus, postava stelesnenej Múdrosti

menom *Sofia*, stotožňovanie Spasiteľa nielen s Ježišom, ale aj s inými postavami, viera v reinkarnáciu, a pod.

S príchodom 2. a 3. storočia zažíval gnosticizmus svoj absolútny rozkvet. Okolo gnostických učiteľov sa formovali veľké spoločnosti. Postupom času však začal, aj vďaka práci cirkevných spisovateľov, záujem o gnózu upadať, až v 5. storočí na Západe prakticky zmizol. V stredovekých hnutiach Bogomilov a Katarov však ešte raz ožil manicheistický blud. V novoveku sa gnóza zmenila a transformovala do nových ezoterických prúdov a synkretických zoskupení, v ktorých bola gnóza prítomná, no už nie ako hlavná hnacia sila, ale len ako jeden z viacerých nosných prvkov. Na prelome 19. a 20. storočia vznikli dokonca aj viaceré gnostické cirkvi, teda niečo, čo ani v období najväčšieho rozkvetu gnosticizmu, nebolo prítomné. K obnovenému záujmu o gnózu prispeli aj objavy Knižnice z Nag Hammádí v roku 1945.

Gnostické predstavy sa čoraz viac začali prejavovať vo rozličných sférach umeleckého života. Viacerí autori beletrie i kinematografie začali vo svojich dielach pracovať s gnostickými prvkami, hoci často veľmi selektívne a len s cieľom podporiť vlastný príbeh. Spomedzi nich zaujíma osobitné postavenie americký spisovateľ *Philip K. Dick*, ktorý sa gnostikom aj stal a svoje presvedčenie tlmočil ďalej. Ideálnym miestom na šírenie gnosticizmu sa stala oblasť populárnej kultúry, najmä v žánroch fantasy beletrie, v komiksoch a vo filmovej a seriálovej tvorbe. Vďaka ich masovej dostupnosti a veľkej popularite sa prostredníctvom diel už spomenutého P. K. Dicka priamo spopularizoval gnostický pohľad na svet, a to v podobe jeho kombinácie s predstavami o intergalaktickej entite *VALIS*, ktorá prináša záchranu (spásu) človeku skrze poznanie o podstate falošnej reality, ktorú každý z nás zakúša ako pravdivú, kým skutočnosť ostáva skrytá len vyvoleným, ktorým ju dáva spoznať práve *VALIS*. Dick do istej miery čerpal z manicheizmu, v istých miestach sa však odvolával aj na valentínovskú gnózu.

Niektoré gnostické prvky, prevažne otázka pravdivej a falošnej reality, neznámeho Najvyššieho Boha a najmä predstavy Stvoriteľa sveta ako zlého či hlúpeho Demiurga, sa objavujú aj

v dielach *Terryho Pratchetta* (séria kníh *Discworld*) a *Cassandry Clare* (série kníh *Shadowhunters*).

V podobnom duchu sa nesú aj komiksové diela *Lucifer* a *Preacher*, vrátane ich rovnomenných seriálových spracovaní. Boh – Stvoriteľ sveta – nie je v žiadnom prípade dokonalý a ani dobrý – je zlomyseľný, zákerný a nespravodlivý, je zodpovedný za zlé a nedokonalé stvorenie. V spravovaní sveta mu pomáhajú podobne zvrátení anjeli nesúci znaky gnostických archontov. Úzko to súvisí s veľmi výrazným motívom, ktorý som nazval *inverzia prirodzeného poriadku dobra a zla*, a ktorý sa viackrát objavuje vo viacerých gnostických predstavách od najstarších čias až podnes. V princípe ide zmene pohľadu na reprezentantov dobra a zla vo svete – kým z Lucifera sa stáva hlavný kladný hrdina, Boh je vyobrazený ako zloduch. Dochádza tak k nebezpečnej heroizácii diabla a podsúvaniu falošného obrazu o dobre a o zle mladým čitateľom a televíznym divákom. Popri tom je Ježiš Kristus z príbehu buď totálne vypustený (*Lucifer*), alebo, čo je horšie, hrubo zosmiešňovaný (*Preacher*).

Spomedzi filmovej tvorby ostatných dvadsiatich rokov som sa zamerl najmä na *The Matrix Trilogy*, ktorá sa na prelome tisícročí stala kultovým dielom popkultúry, a na diela, ktoré spracovávajú podobnú tematiku uväznenia nič netušiaceho človeka vo falošnom svete a vznikli približne v rovnakom čase (*Dark City*, *The Truman Show* a *The Thirteenth Floor*), resp. sa téme venovali v nedávnej minulosti (*Oblivion*). Ich základným spojivom je už spomenutá predstava života hlavných hrdinov vo falošnej realite nižšou entitou (zlým demiurgom), či už v podobe strojov, ľudí či mimozemšťanov. Ľudstvo sa nachádza v stave nevedomosti, prípadne zabudnutia na vlastný pôvod. Len niekoľkým vyvoleným je odhalená pravda – prijímajú poznanie o podstate sveta, v ktorom žijú, i o vlastnom živote. Vďaka nemu sa dokážu oslobodiť a, prekročiac hranice gnosticizmu, stať sa záchrancami ostatných ľudí, porážkou väzňateľov. *The Matrix Trilogy* je čo do množstva gnostických prvkov najbohatší – Neo je gnostickým spasiteľom, ktorý sa svojou smrťou a zmŕtvychvstaním podobá Kristovi; Architekt je skutočným demiurgom Matrixu; Veštkyňa zohráva úlohu Sofie atď.

Ako poslednému sa však venujem aj filmu *Mary Magdalene*, ktorý mal premiéru v kinách začiatkom tohto roka. Má ísť o príbeh Márie Magdalény vyrozprávaný z jej perspektívy. Po jeho zhliadnutí je zrejmé, že vo veľkej miere čerpá z mimobiblických spisov a obsahuje viacero omylov. Mária Magdaléna je tu vyobrazená po vzore gnostických predstáv ako jediná Ježišova učeníčka (vo filme nasleduje Ježiša spolu s apoštolmi, ktorých však vidíme len osem, je prítomná pri Poslednej večeri atď.), ktorá skutočne porozumela tomu, čo Kristus ohlasoval a čo chcel dosiahnuť. Ona, nie apoštoli, kládla Ježišovi otázky o význame podobenstiev, ona je skutočným učeníkom, ktorý ide ohlasovať vzkrieseného Krista a nie Petrom chcenú Cirkev. Film *Mary Magdalene* má tak veľmi blízko ku gnostickým spisom *Filipovo evanjelium* a *Máriino evanjelium* a právom by si zaslúžil označenie fantastický a nie historický, tobôž nie biblický.

Gnosticizmu je teda skutočne prítomný v súčasných dielach populárnej kultúry, cez ktoré má dosah na desiatky miliónov ľudí po celom svete vrátane Slovenska. Nie je to však už v podobe akéhosi „organizovaného“ systému, ale len skrze vybrané prvky, ktoré výborne zapadajú do fantastických svetov jednotlivých autorov. Tieto diela však obsahujú aj prvky židovskej kabaly, východných ezoterizmov, severskej mytológie, New Age a pod. O to zložitejšie môže preto byť pátranie po pôvode konkrétnych myšlienok v jednotlivých dielach.

Ak sa chceme brániť prenikaniu gnostických myšlienok prostredníctvom popkultúry do mysle veriacich, musíme v prvom rade „poznať svojho nepriateľa“. Znamená to nezavrhnúť populárne diela, ale snažiť sa ich pochopiť a správne interpretovať či poukazovať na ich nedostatky. Zároveň je potrebné ponúknuť okrem zdravej katolíckej náuky aj alternatívu – pre milovníkov fantasy žánru to môžu byť diela J. R. R. Tolkiena či C. S. Lewisa, no rovnako tak i trilógia *Divergent – Insurgent – Allegiant* (*Divergencia – Rezistencia – Experiment*), ktorej autorkou je Veronica Roth.

Summary

Modern popular culture is characterized by its using of different spiritual themes. Thus, while in the guise of Christianity, modern Gnosticism repeatedly appears in much-favoured literary and audio-visual works. However, these Gnostic ideas are usually very well hidden or delivered only in subtle hints so that readers or viewers could not immediately discover and reject them. Therefore, the thesis examines presence of Gnosis in modern popular culture. It contains basic definitions it explains what Gnosis is, its origins and which features are typical for the Gnostic theology, description of the most significant representatives and sects of the Gnosticism from the Early Christian era till the present times. The last part examines particular manifestations of Gnosis in modern popular culture in three categories – in fiction of P. K. Dick, T. Pratchett and C. Clare; in comics an TV series *Lucifer* and *Preacher*; and in movies *Dark City*, *The Truman Show*; *The Thirteenth Floor*; *The Matrix Trilogy*; *Oblivion*; and *Mary Magdalene*. Usually, two significant themes are present – dualism of the real and false world in which humans are held prisoners and God Creator in role of Gnostic Demiurge. Additionally, theme of inversion of natural order of good and evil is also significant, mainly in *Lucifer*. Other aspects of Gnosticism are used, too, but in not as many ways.

Zoznam bibliografických odkazov

Pramene – biblické, gnostické a hereziologické:

ARBESMANN, Rudolph, DALY, Emily Joseph, QUAIN, Edwin A. *The Fathers of the Church. A New Translation, Volume 10*. Washington: The Catholic University of America Press, 2008. 452 s. ISBN 978-0-8132-1552-5

Biblia. Slovenský ekumenický preklad s deuterokanonickými knihami. 1. opravené vyd. Banská Bystrica: Slovenská biblická spoločnosť, 2008. 1127 s. SZ, 273 s. NZ, 6 s. mapy. ISBN 978-80-85486-45-2

DUS, Jan, POKORNÝ, Petr eds. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I*. Praha: Vyšehrad, 2001. 464 s. ISBN 80-7021-406-6

- FALLS, Thomas B. *The Fathers of the Church. A New Translation, Volume 6*. Washington: The Catholic University of America Press, 2008. 487 s. ISBN 978-0-8132-1552-5
- HIPPOLYTUS, *The Refutation of All Heresies*. Transl. by M. David LITWA, Atlanta: SBL Press, 2016. 824 s. ISBN 978-0-88414-087-0
- IRENÆUS OF LYON, SAINT. *Against the Heresies Book 1. Ancient Christian Writers, vol. 55*. Translated by Dominic J. UNGER. Mahwah: The Newman Press, 1992. 300 s. ISBN 0-8091-0454-7
- IRENÆUS OF LYON, SAINT, *Against the Heresies Book 3. Ancient Christian Writers, vol. 64*. Translated by Dominic J. UNGER. Mahwah: The Newman Press, 2012. 245 s. ISBN 978-0-8091-0589-2
- KING, Karen L. *The Secret Revelation of John*. Cambridge: Harvard University Press, 2009. 416 s. 978-0-674-01903-4
- KLEMENS ALEKSANDRYJSKY. *Wypisy z Theodota*. Tł. Piotr SIEJKOWSKI. Kraków: Wydawnictwo WAM. 2001. 84 s. ISBN 83-7097-930-0
- KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ. *Stromata I*. Přel. Jana PLÁTOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2004. 539 s. ISBN 80-7298-103-X
- KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ. *Stromata II – III*. Přel. Petra ČERNUŠKOVÁ, Jana PLÁTOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2006. 519 s. ISBN 80-7298-149-8
- KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ. *Stromata IV*. Přel. Petra ČERNUŠKOVÁ. Praha: OIKOYMENH, 2008. 427 s. ISBN 978-80-7298-309-4
- KLEMENT ALEXANDRIJSKÝ. *Stromata VI*. Přel. Miroslav ŠEDINA. Praha: OIKOYMENH, 2011. 488 s. ISBN 978-80-7298-447-3
- KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Evangelium pravdy*. Praha: Herrmann a synové, 1994. 118 s.
- OERTER, Wolf B. ed. *Rukopisy z Nag Hammádí 3*. Praha: Vyšehrad, 2010. 224 s. ISBN 978-80-7429-142-5
- OERTER, Wolf B., POKORNÝ, Petr eds. *Rukopisy z Nag Hammádí 1*. Praha: Vyšehrad, 2008. 356 s. ISBN 978-80-7021-875-4
- OERTER, Wolf B., VÍTKOVÁ, Zuzana eds. *Rukopisy z Nag Hammádí 2*. Praha: Vyšehrad, 2009. 200 s. ISBN 978-80-7429-017-6
- SCHECK, Thomas P. *The Fathers of the Church. A New Translation, Volume 103. Origen: Commentary on the Epistle to the Romans, Books 1 – 5*. Washington: The Catholic University of America Press, 2001. xvi, 411 s. ISBN 0-8132-0103-9

- POKORNÝ, P. *Píseň o Perle. Tajné knihy starověkých gnostiků. 2.* rozšířené vyd. Praha: Vyšehrad, 1998. 328 s. ISBN 80-7021-246-2
- Študijná Biblia. *Slovenský ekumenický preklad.* Prel. Peter KADLEC et al. Banská Bystrica: Porta libri, 2015. 2514 s. ISBN 978-80-8156-052-1
- TERTULLIANUS. *O hrách (De spectaculis).* Přel. Petr Kitzler, Praha : OIKOYMENH, 2004. 278 s. ISBN 80-7298-100-5
- TERTULLIANUS. *O Kristově těle.* Přel. Petr KITZLER. Praha: OIKOYMENH, 2015. 200 s. ISBN 978-80-7298-205-9

Pramene – beletria:

- CLARE, Cassandra. *City of Ashes.* London: Walker Books, 2008. 416 s. ISBN 978-1-4063-0763-4
- CLARE, Cassandra. *City of Bones.* London: Walker Books, 2007. 448 s. ISBN 978-1-4063-0762-7
- CLARE, Cassandra. *City of Glass.* London: Walker Books, 2009. 512 s. ISBN 978-1-4063-0764-1
- CLARE, Cassandra. *City of Heavenly Fire.* London: Walker Books, 2015. 640 s. ISBN 978-1-4063-5581-9
- CLARE, Cassandra. *City of Lost Souls.* London: Walker Books, 2012. 544 s. ISBN 978-1-4063-3760-0
- CLARE, Cassandra. *Clockwork Angel.* London: Walker Books, 2011. 496 s. ISBN 978-1-4063-3034-2
- CLARE, Cassandra. *Clockwork Prince.* London: Walker Books, 2012. 512 s. ISBN 978-1-4063-2133-3
- CLARE, Cassandra. *Clockwork Princess.* London: Walker Books, 2013. 576 s. ISBN 978-1-4063-2134-0
- CLARE, Cassandra. *Lady Midnight.* London: Simon & Schuster, 2016. 680 s. ISBN 978-1-4711-1663-6
- CLARE, Cassandra et al. *Tales from the Shadowhunter Academy.* London: Walker Books, 2017. 656 s. ISBN 978-1-4063-7358-5
- CLARE, Cassandra, LEWIS, Joshua. *Kódex Tieňolovcov.* Prel. Diana GHANIOVÁ. Bratislava: Slovat, 2015. 280 s. ISBN 978-80-556-1276-8
- DICK, Philip K. *Božská invaze.* Přel. Filip KRAJNÍK. Praha: Argo, 2008. 260 s. ISBN 978-80-257-0067-9
- DICK, Philip K. *Převtelení Timothyho Archera.* Přel. Robert TSCHORN. Praha: Argo, 2007. 228 s. ISBN 978-80-7203-902-9
- DICK, P.K. *Rádio Svobodný Alebmut.* Přel. Aleš HEINZ. Praha: Argo, 2009. 248 s. ISBN 978-80-257-0068-6

- DICK, Philip K. *Valis*. Přel. Robert TSCHORN. Praha: Argo, 2006. 256 s. ISBN 80-7203-731-5
- DICK, Philip K., ZELAZNY, Roger. *Deus Irae*. Přel. Filip KRAJNÍK. Praha: Argo, 2010. 236 s. ISBN 978-80-257-0308-3
- GAIMAN, Neil, PRATCHETT, Terry. *Good Omens*. London: Corgi, 2014. 416 s. ISBN 978-0-552-13703-4
- PRATCHETT, Terry. *Buch!*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress, 2007., 480 s. ISBN 80-7197-287-9
- PRATCHETT, Terry. *Erik*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress, 2007. 184 s. ISBN 80-7197-003-4
- PRATCHETT, Terry. *Magický Prazdroj. Soudné sestry*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress, 2009. 616 s. ISBN 978-80-7197-386-7
- PRATCHETT, Terry. *Malí bohové*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress, 2007. 398 s. ISBN 80-7197-084-0
- PRATCHETT, Terry. *Otec prasátek. Nohy z jilu*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress, 2013. 720 s. ISBN 978-80-7197-500-7
- PRATCHETT, Terry. *Poslední kontinent*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress, 2007. 430 s. ISBN 80-7197-151-0
- PRATCHETT, Terry. *První příběhy ze Zeměplochy*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress, 2008. 480 s. ISBN 978-80-7197-332-4
- PRATCHETT, Terry. *Sekáč*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress, 2007. 384 s. ISBN 80-7197-005
- PRATCHETT, Terry. *Zloděj času*. Přel. Jan KANTŮREK. Praha: Talpress. 2007, 460 s. ISBN 80-7197-216-9

Pramene – komiksy a grafické romány:

- CAREY, Mike. *Lucifer: Book One*. Burbank: DC Comics, 2013. 384 s. ISBN 978-1-4012-4026-4
- CAREY, Mike. *Lucifer: Book Two*. Burbank: DC Comics, 2013. 416 s. ISBN 978-1-4012-4260-2
- CAREY, Mike. *Lucifer: Book Three*. Burbank: DC Comics, 2014. 400 s. ISBN 978-1-4012-4604-4
- CAREY, Mike. *Lucifer: Book Four*. Burbank: DC Comics, 2014. 392 s. ISBN 978-1-4012-4605-1
- CAREY, Mike. *Lucifer: Book Five*. Burbank: DC Comics, 2014. 352 s. ISBN 978-1-4012-4945-8
- DILLON Steve, ENNIS, Garth. *Preacher: Book One*. Burbank: DC Comics, 2013. 352 s. ISBN 978-1-4012-4045-5

- DILLON, Steve, ENNIS, Garth. *Preacher: Book Two*, Burbank: DC Comics, 2013. 368 s. ISBN 987-1-4012-4255-8
- DILLON Steve, ENNIS, Garth. *Preacher: Book Three*. Burbank: DC Comics, 2014. 352 s. ISBN 978-1-4012-4501-6
- DILLON, Steve, ENNIS, Garth. *Preacher: Book Four*, Burbank: DC Comics, 2014. 368 s. ISBN 978-1-4012-3094-4
- DILLON, Steve, ENNIS, Garth. *Preacher: Book Five*, Burbank, DC Comics, 2014. 368 s. ISBN 978-1-4012-5074-4
- DILLON, Steve, ENNIS, Garth. *Preacher: Book Six*, Burbank, DC Comics, 2014. 384 s. ISBN 978-1-4012-5279-3
- GAIMAN, Neil. *Sandman: Údobí Mlh*. Přel. Viktor JANIŠ. Praha: CREW, 2013. 224 s. ISBN 80-86321-88-6

Pramene – dokumentárne filmy:

Going Clear: Scientology and the Prison of Belief [film]. Directed by Alex GIBNEY. USA, HBO Documentary Films, 2015.

Pramene – filmy:

Dark City (Director's Cut) [film]. Directed by Alex PROYAS. Australia, USA, New Line Cinema. 1998.

Mary Magdalene [film]. Directed by Garth DAVIS, Australia, UK, USA, Universal Pictures International Production. 2018.

Oblivion [film]. Directed by Joseph KOSINSKI. USA, Universal Pictures. 2013.

The Matrix [film]. Directed by Lana WACHOWSKI – Lilly WACHOWSKI. USA, Warner Bros. 1999.

The Matrix Reloaded [film]. Directed by Lana WACHOWSKI – Lilly WACHOWSKI. USA, Warner Bros. 2003.

The Matrix Revolutions [film] Lana WACHOWSKI – Lilly WACHOWSKI. USA, Warner Bros. 2003.

The Thirteenth Floor [film]. Directed by Josef RUSNAK. Germany, USA, Columbia Pictures. 1999.

The Truman Show [film]. Directed by Peter WEIR. USA, Paramount Pictures, 1998.

Pramene – televízne seriály:

Futurama. S04E01 Roswell That Ends Well [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Rich MOORE, USA, FOX Broadcasting Company. 2001.

Lucifer [televízny seriál]. Created by Tom KAPINOS. USA, FOX Broadcasting Company. 2016 – 2018.

Lucifer. S01E10 Pops [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Tara Nicole WEYR. USA, FOX Broadcasting Company. 2016.

Lucifer. S01E13 Take Me Back to Hell [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Nathan HOPE. USA, FOX Broadcasting Company. 2016.

Lucifer. S02E01 Everything's Coming Up Lucifer [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Nathan HOPE. USA, FOX Broadcasting Company. 2016.

Lucifer. S02E02 Liar, Liar, Slutty Dress on Fire [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Louis Shaw MILITO. USA, FOX Broadcasting Company. 2016

Lucifer. S02E12 Love Handles [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Karen GAVIOLA. USA, FOX Broadcasting Company. 2017.

Lucifer. S02E13 A Good Day to Die [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Alrick RILEY. USA, FOX Broadcasting Company. 2017.

Lucifer. S02E18 The Good, the Bad, and the Crispy [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Karen GAVIOLA. USA, FOX Broadcasting Company. 2017.

Lucifer. S03E16 Infernal Guinea Pig [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Eagle Eglisson. USA, FOX Broadcasting Company. 2018.

Lucifer. S03E18 The Last Heartbreak [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Hanelle M. CULPEPPER. USA, FOX Broadcasting Company. 2018.

Lucifer. S03E24 A Devil of My Word [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Eagle EGLISSON. USA, FOX Broadcasting Company. 2018.

Preacher. [televízny seriál]. Created by Sam CATLIN, Evan GOLBERG, Seth ROGEN. USA, AMC Studios. 2016 – 2018.

Preacher. S01E02 See [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Evan GOLDBERG, Seth ROGEN. USA, AMC Studios. 2016.

Preacher. S01E03 The Possibilities [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Scott WINANT. USA, AMC Studios. 2016.

Preacher. S01E05 South Will Rise Again [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Michael SLOVIS. USA, AMC Studios. 2016.

Preacher. S01E06 Snudowner [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Guillermo NAVARRO, USA, AMC Studios. 2016.

- Preacher*. S01E10 Call and Response [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Sam CATLIN. USA, AMC Studios. 2016.
- Preacher*. S02E01 On the Road [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Evan GOLDBERG, Seth ROGEN. USA, AMC Studios. 2017.
- Preacher*. S02E03 Damsels [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Michael SLOVIS. USA, AMC Studios. 2017.
- Preacher*. S02E07 Pig [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Wayne YIP. USA, AMC Studios. 2017.
- Preacher*. S02E10 Dirty Little Secret [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Steph GREEN. USA, AMC Studios. 2017.
- Preacher*. S02E11 Backdoors [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Norberto BARBA. USA, AMC Studios. 2017.
- Preacher*. S02E13 The End of the Road [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Wayne YIP. USA, AMC Studios. 2017.
- Red Dwarf*. S07E03 Ouroboros [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Ed BYE, UK, BBC. 1997.
- The Simpsons*. S07E03 Home Sweet Home-Dum-Diddly Doodily [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Susie DIETTER, USA, FOX Broadcasting Company. 1995.
- The Simpsons*. S26E2 Mathlete's Feat [epizóda televízneho seriálu]. Directed by Mike B. ANDERSON, Michael POLCINO, USA, FOX Broadcasting Company. 2015.

Sekundárna literatúra:

- BARKER, Chris. *The SAGE Dictionary of Cultural Studies*. London: SAGE Publications, 2004. xxi, 211 s. ISBN 0-7619-7341-9
- BARKER, Chris. *Slovník kulturních studií*. Praha: Portál, 2006. 206 s. ISBN 80-7367-099-2
- BIEDERMANN, Hans. *Dictionary of Symbolism*. Translated by James HULBERT. New York: Facts On File, 1992. x, 465 s. ISBN 0-8160-2593-2
- BRIGGS, Stephen, PRATCHETT, Terry. *Průvodce po Zeměploše*. Přel. Aleš BARCAL a kol. Praha: Talpress, 2008. 654 s. ISBN 80-7197-171-5
- BROEK VAN DEN, Roelf, HANEGRAAFF, Wouter J. eds. *Gnosis and Hermeticism from Antiquity to Modern Times*. New York: State University of New York Press, 1998. x, 406 s. ISBN 978-0-7914-3612-8
- BROWITT, Jeff, MILNER, Andrew. *Contemporary Cultural Theory. An Introduction*. London: Routledge, 2006. ix, 280 s. ISBN 0-415-30100-9

- CABELL, Craig. *Terry Pratchett. Fantastická duše*. Přel. Martin D. ANTONÍN. Praha: Talpress, 2017. 248 s. ISBN 978-80-7197-645-5
- CULDAUTOVÁ, Francine. *Nástin gnostické teologie*. Praha: OIKOYMENH, 1999. 84 s. ISBN 80-6005-87-9
- CULIANU, Ioan, P. *Dualistické gnóze západu*. Praha: Argo, 2008, 380 s. ISBN 978-80-7203-930-2
- DEE, Steve. *A gnostic's Progress. Magic and the Path of Awakening*. Norwich: The Universe Machine, 2016. 172 s. ISBN 978-0-9954904-1-3
- DUBOVSKÝ, Peter. ed. *Genezis*. Trnava: Dobrá kniha, 2008. 828 s. ISBN 978-80-7141-626-5
- ĎURICA, Ján et al. *Stručný katolícky teologický slovník*. Trnava: Dobrá kniha, 2015. 1034 s. ISBN 978-80-7141-955-6
- FILIPEK, Andrej, KULISZ, Józef. *Ježiš Kristus. Jeho existencia a zmysel. Theologia fundamentalis – christologia*. Trnava: Dobrá kniha, 2016. 308 s. ISBN 978-80-8191-003-6
- FRANCIS. *Gaudete et exultate* [online]. [citované 19.06.2018]. Dostupné na internete:
http://w2.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20180319_gaudete-et-exsultate.html
- GILBERT, Robert A. *Gnosticism & Gnosis. An Introduction*. Bristol: Antioch papers, 2015. vi, 140 s. ISBN 978-0-9568789-8-4
- HANEGRAAFF, Wouter. J. et al. *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism*. Leiden – Boston: Brill, 2006. xxix, 1228s. ISBN 90-04-15231-8
- HOELLER, Stephan A. *Gnosticism. New Light on The Ancient Tradition of Inner Knowing*. 7. vyd. Wheaton: Quest Books, 2013. xii, 262 s. ISBN 978-0-8356-0816-9
- JONAS, Hans. *The Gnostic Religion. The Message of the Alien God and the Beginnings of Christianity*. Boston: Beacon Press, 1958. xviii, 302 s.
- KOZAK, Jan. *Křesťané před Kristem, za Krista a po Kristu*. Praha: Bibliotheca gnostica, 1995. 269 s. ISBN 80-902072-1-9
- KOZÁK, J. *Tri přednášky o gnozi*. Praha: Bibliotheca gnostica, 2002. 88 s. ISBN 80-902072-7-8
- KULISZ, J. *Ježiš Kristus v osvícenské autonomii rozumu*. In. AMBROS, P. *Svoboda k alternativám. Kontinuita a diskontinuita křesťanských tradic*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2008-2009, s. 74 – 110. ISBN 978-80-7412-017-6

- LEWIS James R., OLIVER Evelyn Dorothy. *Angels A to Z*. 2nd ed. Detroit: Visible Ink Press, 2008. xxiv, 418 s. ISBN 978-1-57859-212-8
- MATOUŠEK, Jaroslav. *Gnose, čili, Tajné učení náboženské posledních století pohanských a prvních křesťanských*. Praha: Herrmann a synové, 1994. 295 s.
- MARETTA, Jozef. *Odpoveď Cirkvi na fenomén Zlého vo svete*. [s.l.]: [s.n.], 2010. 239 s. ISBN 978-80-970506-8-9
- PEARSON, Birger Albert. *Ancient Gnosticism. Traditions and Literature*. Minneapolis: Fortress Press, 2007. xv, 368 s. ISBN 978-0-8006-3258-8
- SARKA, Róbert. *Gnosticizmus v modernej kultúre a religiozite. Gnosticizmus. Neognosticizmus. Nový gnosticizmus*. Ružomberok: Verbum, 2015. 155s. ISBN 978-80-561-0230-5
- SMOLEY, R. *Zakázaná viera. Tajné dejiny gnosticizmu*. Bratislava: Slovart, 2009. 248 s. ISBN 978-80-8085-661-8
- SOUKHANOV, Anne H. ed. *The American Heritage Dictionary of the English Language*. 3rd ed. Boston: Houghton Mifflin Company, 1996. XLIV, 2140 s. ISBN 0-395-44895-6

Odborné články v periodikách:

- BEN-AMOS, Dan. From Eden to Ednah – Lilith in the Garden. In: *Biblical Archaeology Review*. 2016, roč. 42, č. 3, s. 54 – 58, 65. ISSN 0098-9444
- LICHNER, Miloš. Da Vinciho kód – pravda alebo klamstvo? In: *Viera a život*. 2018, roč. 28, č. 1, s. 40 – 50. ISSN 1335-6771
- PHERIGO, Lindsey Price. The Sacred Mushroom and the Cross. In: *Church History*. 1971, roč. 40, č. 2, s. 202 – 203. ISSN 0009-6407
- PLENCNER, Alexander. Masová kultúra a pop-kultúra ako systémy kultúry. In: *Acta Culturologica*. 2005, zv.13, s. 181 – 206.

Internetové zdroje:

- APIRYON Helena, APIRYON Tau. The Creed of the Gnostic Catholic Church: an Examination. In: *Hermetic.com* [online]. [cit. 07.04.2018]. Dostupné na internete: https://hermetic.com/sabazius/creed_egc
- APIRYON Helena, APIRYON Tau. The Gnostic Mass with Annotations and Commentary. In: *Hermetic.com* [online]. [cit. 07.04.2018]. Dostupné na internete: https://hermetic.com/sabazius/gnostic_mass

ČINČUROVÁ, Xénia. Ako sa u nás učia cudzie jazyky. [online]. [cit. 05.04.2018]. Dostupné na internete:
<http://waldorfskaskola.sk/clanok/2013/ako-sa-u-nas-ucia-cudzie-jazyky>
EGC. In: *Oto-usa.org* [online]. [cit. 07.04.2018]. Dostupné na internete:
<http://oto-usa.org/oto/egc/>
SWIFT, Taylor. Look What You Made Me Do (Lyric Video). In *Youtube.com* [online]. Zverejnené 24.8.2017 [citované 16.06.2018]. Dostupné na internete:
<https://www.youtube.com/watch?v=3K0RzZGpyds>